DE ECONOMISCHE BETEKENIS VAN DE AFSLUITING EN DROOGLEGGING DER ZUIDERZEE

DOOR

H. C. VAN DER HOUVEN VAN OORDT, MET MEDEWERKING VAN
MR. G. VISSERING.

Met zeer groote bekwaamheid heeft de onvermoeide voorstander van de droogmaking der Zuiderzee, de Heer van der Houven van Oordt, te samen met den Heer Mr. Vissering, het genoemde onderwerp op nieuw behandeld in een boekdeel van 220 pagina's. Dat boek zou in staat zijn den meest ongelooovige tot een warm voorstander te bekeeren. Ofschoon ik behoorde tot de leden der hieronder vermelde Staatscommissie, die om financiëele bezwaren tegen de conclusie van het Rapport stonden, zoo belet dit niet, dat ik ten volle waardeer de groote verdiensten van de plannen uit een technisch oogpunt, en den ijver waarmede de voorstanders de droogmaking bepleiten. Wegens het groote belang der zaak meen ik dat het goed is, op een en ander uit bovenvermeld werk de aandacht te vestigen.

Zooals men weet was door de Zuiderzee-Vereeniging, en wel speciaal door den tegenwoordigen Minister van Waterstaat, een plan van de droogmaking gemaakt. Dat plan was onderworpen aan het oordeel van een Staatscommissie, die daarover in 1894 een rapport heeft uitgebracht.

Het project was tweeledig, eensdeels met een afsluitdijk, tusschen Noord-Holland en Friesland, anderdeels zonder afsluitdijk. Aan het eerste plan gaf de Commissie den voorkeur. Er zouden vier groote polders komen, beschermd door dijken, waardoor men ruim 192.000 H.A. vruchtbaar, verkoopbaar land zou krijgen. Het maken van den afsluitdijk zou negen jaar vorderen; het geheele werk zou in 36 jaar

gereed zijn. Na het 17^e jaar zou men jaarlijks ca 10.000 H.A. moeten verkoopen of uitgeven.

Eenparig meende de Commissie, dat, wanneer tot de uitvoering besloten werd, de Staat dit moest doen. En de groote meerderheid der Commissie (21 van de 27 leden) meende: „dat de vraag of afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee „op een wijze, als door de Zuiderzee-Vereeniging is voorgesteld, in 's lands belang behoort te worden ondernomen“, behoudens eenige wijzigingen, bevestigend moest worden beantwoord.

Volgens het oordeel van de meest bevoegde personen verdient het rapport der Staatscommissie volledig vertrouwen, wat betreft de geprojecteerde werken, terwijl die Commissie meende zich met gerustheid te mogen nederleggen bij het resultaat van de onderzoekingen, door de Zuiderzee-Vereeniging, en reeds vroeger, ingesteld naar den aard van de gronden, die na de droogmaking te voorschijn zullen komen. De deskundigen in die Commissie meenden ook, dat die gronden voor het grootste gedeelte tot de allervruchtbaarste zullen behooren.

De schrijvers van bovenvermeld boek meenen ¹⁾, dat die gronden het meest overeen zullen komen met die van de Provincie Zeeland, die c. 177.000 H.A. bedragen, en wat de vruchtbaarheid betreft met die van de IJpolders, welke 40 à 50 Hectoliter tarwe per Hectare opbrengen, en na 25 jaar nog met f 100 à f 125 per Hectare pacht betaald worden. Aan een taxatie van de vermoedelijke verkoopwaarde van de Zuiderzee polders na de droogmaking hebben de deskundigen in de Staatscommissie zich niet durven wagen. Trouwens dit is niet wel doenlijk voor terreinen, die men eerst na 17 jaren zal gaan verkoopen, en waarvan dan gedurende 20 jaar elk jaar circa 10.000 H.A. aan de markt zullen komen.

Over de wijze, waarop de gronden na de droogmaking aan den man gebracht moeten worden is indertijd in de Staatscommissie zeer uitvoerig gedebatteerd, zooals ook uit haar Rapport blijkt. De Sch. resumeeren dit nog eens. Terecht meende de Staatscommissie, dat er verschillende manieren van uitgifte der gronden moesten worden toegepast, zoowel in het belang

¹⁾ Pag. 23—5.

van den Staat, om behoorlijk zulk een groote kwantiteit land te plaatsen, als in 't belang van den boerenstand zelf, zóó dat ook minder bemiddelden gelegenheid zouden hebben, grond te krijgen. De Schrijvers zeggen ¹⁾, dat ook „de eerlijke en goede arbeider” daarvoor in aanmerking moet komen; en verder ²⁾, dat het doel moet zijn „den grond uit te geven aan kundige „en krachtige arbeidszonen [?], die door inspanning zich langzamerhand finantieel en economisch onafhankelijk maken... „Door het land te geven in handen van kleine gebruikers, zal „men een talrijken eigengeërfden boerenstand kunnen scheppen, „ook uit diegenen bestaande, die anders geen uitzicht hebben „daarin plaats te krijgen.” Zeker wordt daarmee niet bedoeld, dat ook de geheel onbemiddelde arbeider kleine stukjes grond zou moeten krijgen. Dit laatste zou een onbegonnen werk zijn bij de plaatsing van zooveel dnizende hectaren, ook al zou, zooals geopperd is, voor dit groote werk een afzonderlijke afdeling aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken gemaakt worden, dat als Zuiderzeedepartement het werk der droogmaking behandelde.

De Sch. willen, zonder andere middelen tot realisatie uit te sluiten, dat ook deze zal toegepast worden ³⁾, „verkoop met „geleidelijke afbetaling en verzekering der rechten van den „verkooper door hypothecaire inschrijving, tot zoolang de „koopsom zal zijn gekweten”, zóó dat „de Staat de gronden in „eigendom aan de gegadigden [overdraagt] tegen betaling eener „annuïteit, waarin de rente, de amortisatie en een kleine „fractie voor administratiekosten begrepen zijn ⁴⁾. De som „waarover de annuïteit wordt berekend moet gevonden worden „door schatting en kapitaliseering van het productief vermogen „der gronden.”

Tot zoover zullen zeker velen met de Schr. medegaan. Minder, wanneer daarbij gedaan wordt hetgeen zij verder zeggen: ⁵⁾ „Het geven van voorschot voor den bouw van woningen „in het aanbevolen stelsel passend, levert bij dezen vorm van „overdracht met hypotheek oneindig minder bezwaar op dan „bij eenig ander. Men zal dit voorschot niet kunnen vermijden, „al zou men er ook een afzonderlijke credietinstelling voor in

¹⁾ p. 62. ²⁾ p. 65. ³⁾ p. 70. ⁴⁾ p. 71. ⁵⁾ p. 72.
Econ. 1898. 57

„het leven moeten roepen,¹⁾ die tegelijk aan bedrijfs-
 „kapitaal hielp, en coöperatieven aankoop van
 „werktuigen en zaaizaden, alsook coöperatieven verkoop
 „van producten bevorderde.” Wanneer men dit alles in toe-
 passing brengt, zal men wel gegadigden krijgen, ook onder
 hen die geen cent bezitten. Maar men heeft dan als verkooper
 hoegenaamd geen zekerheid. Ik geloof niet dat iemand ter
 wereld zijn land op die conditie zou willen verkoopen. Met
 alle bescheidenheid geloof ik, dat dit een voorstel zou zijn,
 meer geschikt voor een volksvergadering, maar minder geschikt
 voor een serieuze oplossing van de moeilijkheid voor den
 Staat. Toen diergelijke, hoewel niet zoo ver strekkende, plannen
 in de Staatscommissie besproken werden, waren de meesten het
 er over eens, dat dan ten minste een gedeelte van de waarde
 van den grond in geld door den koper betaald zou
 moeten worden, als zekerheid voor den Staat voor 't geval
 de gebruiker den grond niet naar behooren bebouwde. De
 Sch. zeggen: ²⁾ „de bedoeling moet daarbij ook wezen het
 „nationaal vermogen te vermeerderen, door de goede werk-
 „krachten — in plaats van te zien emigreeren of onder-
 „gaan — voor het Vaderland te behouden. Mannen met goede
 „handen en noesten arbeidszin, zij het dan ook met ledige
 „zakken, moeten die gronden mede in gebruik kunnen bekomen
 „tegen een billijken cijns en met de zekerheid, dat al wat zij
 „tot verbetering aanbrengen hunzelve ten goede komt, dat
 „elke penning, dien zij kunnen besparen, door hen kan wor-
 „den aangewend tot afbetaling van hunne schuld aan den
 „staat, zoodat zij langzamerhand eigenaar wordende van het
 „land dat zij onder handen hebben, bij oppassen en vlijt de
 „toekomst voor zich en hunne kinderen verzekerd weten.”

Verder zeggen zij ³⁾: „De regeering, die den moed zal
 „hebben de wet voor te dragen, waarbij de afsluiting en de
 „drooglegging van de Zuiderzee worden bevolen, en de Volks-
 „vertegenwoordiging, die haar aanneemt, aanvaarden daarmede
 „zoowel tegenover de Kroon, als tegenover het Volk den
 „heiligen plicht, om zich niet te bepalen tot de rekening in
 „guldens en centen alleen, maar om daarnaast een andere te

¹⁾ Ik spatiëer.

²⁾ p. 74.

³⁾ p. 76.

„openen, waarbij aan de voorziening in de sociale behoeften
 „en nooden van het Nederlandsche Volk een groote en ruime
 „plaats wordt geschonken.”

Ik erken, 't is een ideale schildering; maar of 't praktisch is, betwijfel ik.

Het minst gelukkig zijn de Schr. in mijn oog dáár, waar zij de finantieele zijde van het vraagstuk bespreken (pag. 83 vgg.). Vooreerst uit het oogpunt van den Staat. Zij releveeren de groote sommen die voor de spoorwegen besteed zijn; maar onbetwistbaar is het, dat dit een productieve uitgaaf voor het geheele land geweest is, ook al zou de staat daarvan geen rente trekken. Evenzoo wat voor verbetering van de waterwegen is uitgegeven. Deze alle zijn uitgaven voor het verkeer, waarvan het geheele land profiteert, waardoor het productief vermogen van het geheele land verhoogd wordt. Niet juist is ook hetgeen de S. te kennen geven (p. 38) dat ook wel eens iets gedaan mag worden voor de 6 provinciën, die het naast bij de droogmaking betrokken zijn, omdat zij „voor het meerendeel juist niet in de eerste plaats gedeeld „hebben in hetgeen tot nog toe door den staat in die richting [voor den handel] is gedaan.” Zij brengen er zelfs bij te pas de circa 300 millioen, die Atjeh ons reeds gekost heeft. Verder zeggen zij, dat door het Nederlandsche volk alleen in 1897 circa 24 millioen belegd is in petroleum ondernemingen, waarin in 't geheel circa 100 millioen gestoken is; dat 16 millioen belegd is in de pandbrieven van de Northwestern Pacific Hypotheekbank, om de stad Spokane in Noord-Amerika van de noodige gebouwen te voorzien etc. etc. En dan zeggen zij: „Laat men nu eindelijk de gelegenheid ook eens gaan „openstellen om het geld van de Natie wat uit dien wereld- „handel los te maken, en dit onder Staatsgarantie met Staats- „controle, binnen haar eigen grondgebied te houden, te gebruiken en vruchtbaar te maken.” Onbetwistbaar zeker is een 3 pCt. Staatsfonds een veiliger geldbelegging dan al die genoemde zaken, en 't is misschien nuttig het geldbeleggend publiek eens daaraan te herinneren. Maar kan het de roeping van den Staat zijn, door het aanbieden van zulk een Staatsfonds het geldbeleggend publiek op een beteren weg te brengen, wanneer de rente van zulk een fonds gedeeltelijk zou komen

uit de zakken van de belastingschuldigen? En dit zou toch het geval zijn, voor zoover de kosten van de droogmaking der Zuiderzee niet terug gevonden werden in het provenu van de gronden.

Met de schrijvers ben ik het eens ¹⁾, dat de jaarlijksche uitgaven van den Staat voor de nieuwe gemeenten, die in de Zuiderzee polders zullen komen, ongeveer zullen opgewogen worden door de rijksbelastingen, die dáár geïnd zullen worden. Ook de Staatscommissie kwam tot die conclusie.

Maar nu is de groote kwestie, wat de droogmaking zal kosten, en wat de gronden zullen opbrengen; m. a. w. of de Staat in de opbrengst van den grond terug zal vinden wat daarvoor uitgegeven is.

Wat de kosten van de droogmaking betreft, deze zijn zóó nauwkeurig door de Staatscommissie berekend (en daarin zaten bij uitstek deskundigen op dit punt), dat men m. i. daarop gerust in zee kan gaan. Een groote strijd is in die Commissie gestreden over de vraag of de droogmaking bovendien belast moet worden met rente, en ook met rente van rente. Velen meenden, dat dit niet te pas kwam, omdat dit nooit gedaan is bij werken door den Staat ondernomen. Anderen meenden, dat het hier een ander geval is; dat niemand, ook niet de Staat, polders gaat droogmaken, als, na de droogmaking, de polders niet ongeveer waard zijn wat het werk gekost heeft; en dat men een onzuivere rekening maakt, als men bij de kosten niet berekent het renteverlies tot op den tijd, dat de gronden ge-realiseerd worden.

De S. vermelden natuurlijk dit vraagpunt. Maar om zelfs hen te bevredigen, die verlangen, dat rente op rente zal berekend worden, geven zij het volgende aan de hand.

Bij vroegere droogmakingen hebben de publieke kassen bijdragen gegeven. ²⁾ Dit bedroeg o. a. bij de Haarlemmermeer f 250; bij de Alexanderpolders f 300 per H. A. Daarom willen de S. dat hier f 325 per H. A. door den Staat à fonds perdu worden gegeven. Er zullen komen 192.500 H. A. verkoopbaar land. De Staat moet dus bijdragen 192.500 $\times$ f 325 is

¹⁾ p. 95 vgg.

²⁾ p. 43.

f 62.562.500. Het geheele werk zal 33 jaar duren. Zij willen nu, dat de Staat, van het eerste jaar af, elk jaar daarvoor $\frac{1}{3}$ ste zal bijdragen of f 1.895.835 's jaars. Wanneer dus volgens de Staatscommissie in het eerste jaar noodig is voor het werk f 6.500.000, dan moet daarvan f 1.895.835 gebracht worden op het budget als uitgaaf à fonds perdu, dat uit de gewone inkomsten bestreeden wordt, en het restant f 4.604.165 op de Zuiderzee. Het tweede jaar van de benoodigde f 6.000.000 weder f 1.895.835 onder de gewone uitgaven, en f 4.104.165 op de Zuiderzee, enz. Verder willen de S. de Zuiderzee belasten met rente op rente à 3 pCt., in plaats van $3\frac{1}{2}$ zooals de Staatscommissie berekend had. Zij komen tot de slotsom, als de gronden dooreen opbrengen f 950 per H. A., op de tijdstippen van verkoop, door de Staatscommissie daarvoor gesteld, dat dan de geheele onderneming den Staat niets kost, natuurlijk behalve die bijdragen van circa 19 ton 's jaars gedurende 33 jaar, uit de gewone Staatsinkomsten ¹⁾).

Ik neem natuurlijk aan, dat de becijfering, die door een deskundige gemaakt is, juist is. En dan is de opstelling werkelijk ingenieus gevonden, om het eventueel verlies voor den Staat niet zoo afschrikkend te maken.

Rekent men geen rente op rente, maar alleen rente, dan zou de H. A. moeten opbrengen f 835; rekent men in 't geheel geen rente f 657. Zonder subsidie en zonder rente zou het zijn f 982. ²⁾)

Om het overzicht gemakkelijk te maken kan men stellen als volgt.

De gemiddelde kostprijs per H. A. is:

Volgens de Staatscommissie		Volgens de Schrijvers	
de rente berekend à $3\frac{1}{2}$ pCt.		de rente berekend à 3 pCt. en onder aftrek van de subsidie	
zonder rente	f 982	zonder rente	f 657
met rente	1449	met rente	835
met rente op rente	1636	met rente op rente	950

¹⁾ De S. rekenen aldus. Zij belasten de Z. V. elk jaar met de geheele uitgaaf; rekenen daarvan rente op rente tot het 34ste jaar; crediteeren daarentegen de Z. V. elk jaar met een bijdrage van den Staat, en later met het provenu van de gronden, en rekenen daarop ook interest op interest in het credit der onderneming. Dit is, in andere woorden, hetzelfde wat ik boven aangaf.

²⁾ p. 52.

Met stilzwijgen moest ik eigenlijk voorbijgaan het onpraktisch plan van den Sch. ¹⁾ om aan de inleggers van de Postspaarbank, die daarmede genoegen namen, te laten geven tegen de door hen ingelegde gelden Zuiderzee 3 pCt. obligaties van f 50 of f 100 aan toonder. De Sch. willen dit doen om de geldmarkt niet te drukken met de jaarlijks benoodigde millioenen voor de droogmaking. Maar dit laatste is een zeer ondergeschikt bezwaar, want de zes millioen 's jaars, die noodig zullen zijn, zijn geen zoo groot bedrag, dat dit op de geldmarkt zal drukken. Zij, die hun geld in de Postspaarbank brengen, behooren tot een geheel andere soort personen, als die, van wie de millioenen komen, welke jaarlijks voor Staatsleeningen gevraagd zouden worden. En wanneer er onder de spaarders waren die hun geld in Staatsfondsen willen beleggen, dan bestaat er voor hen meer dan voldoende gelegenheid; zij zullen niet tegen lager rente onze Staatsfondsen koopen, omdat dit geld besteed wordt voor droogmaking der Zuiderzee.

De vraag blijft echter bestaan, of die opbrengst van f 950 per H.A. zal verkregen worden. Zooals ik boven zeide, de deskundigen hebben geen positief oordeel durven uitspreken, omdat de verkoop over 36 jaar loopt, en bovendien zoo verbaasd veel factoren, die niet te voorzien zijn, daarop zullen influenceeren.

Bij de bespreking van de vermoedelijke opbrengst der drooggemaakte gronden zijn door de Staatscommissie en ook door de Sch., terecht, vergelijkingen gemaakt met de verkoopwaarde van soortgelijke gronden. Maar met bescheidenheid geloof ik, dat daarbij niet genoeg in het oog is gehouden, dat bouwland, gelegen in of nabij bevolkte streken, heel wat meer aantrekkelijkheid heeft dan land, dat gelegen is in een betrekkelijk onbebouwde streek, zooals het dikwijls uitgedrukt wordt, „aan het einde van de wereld“. Daarbij komt, dat zulk een streek zeker in de eerste jaren geen gezonde streek genoemd kan worden. In de Staatscommissie is ook in het breede gesproken, over de productieve waarde; er is uitgerekend, wat die grond aan verschillende gewassen zal kunnen opbrengen, en wat dus de kapitaalwaarde zal zijn. Naar de aldus opge-

¹⁾ p. 55.

maakte berekeningen zouden prijzen van boven de f 1000 per H.A. eigenlijk veel te laag zijn, ook al neemt men aan, dat de graanprijzen niet zullen stijgen. Van harte zou ik wenschen dat die voorspelling bewaarheid werd.

De voorstanders der droogmaking meenen, dat een ander geldelijk voordeel ten bate der onderneming in aanmerking genomen moet worden, namelijk de voordeelen die de omliggende Provinciën en Waterschappen door het werk zullen hebben, te weten de mindere kosten die zij zullen hebben voor de dijken, die, in plaats van zeedijken, binnendijken zullen worden; de verbeterde afwatering van de nu in de Zuiderzee uitlopende rivieren; het voordeel dat Friesland zoet water kan inlaten enz. enz. ¹⁾ Die financiële voordeelen zullen zeer zeker voor de Provinciën ontstaan; maar die zullen de kosten van het werk niet verminderen voor den Staat; want waarschijnlijk zullen de Provinciën niet genegen zijn op grond daarvan, een deel van de kosten te betalen. Ook in de Staatscommissie is dit punt uitvoerig besproken in denzelfden geest. Dat de defensie verbeterd wordt ²⁾ is wel iets dat in aanmerking genomen mag worden.

Heb ik op het eerste gedeelte van het werk van de schrijvers mij eenige aanmerkingen veroorloofd, met instemming daarentegen meen ik dat velen zullen lezen wat zij verder zeggen ³⁾ over de gevolgen van het werk voor de economische toestanden ten opzichte van: 1°. Bevolking en loonen; 2°. Grondwaarde; 3°. Landpachten; 4°. Productieprijzen, en 5°. Landbouw-toestanden in 't algemeen. Een reeks van zeer belangrijke gegevens zijn hier bijeenverzameld, waaruit men zien kan, dat het voor ons land een groot voordeel zou geven, als die terreinen in cultuur gebracht werden, ook al zou die droog-

¹⁾ Zie p. 28 en 37. De Nationale Zuiderzee-Bond heeft een onderzoek naar die indirecte voordeelen ingesteld, en komt tot de slotsom, dat voor die verschillende belangen f 1.055.000 's jaars worden uitgespaard, hetgeen gekapitaliseerd tegen 4 pCt. een kapitaal vertegenwoordigt van 25 millioen. Bovendien behoeven dan verschillende werken ten bedrage van f 1.185.000 niet uitgevoerd te worden. Van de f 40.500.00, waarop de Afsluitdijk geraamd is, blijven dus slechts 14 millioen over.

²⁾ p. 32.

³⁾ p. 105.

making aan den Staat eenige geldelijke opofferingen kosten. Naar de bovenstaande gegevens te oordeelen zijn er op 100 H.A. bouw- en grasland 20 arbeiders en 80 niet arbeidende inwoners ¹⁾; op elke 10.000 H.A. die jaarlijks na de droogmaking aan den man komen, vinden dus telkens 10.000 inwoners een bestaan. En in de laatste 8 jaren is de bevolking van Nederland jaarlijks met 50.000 à 70.000 personen toegenomen. De jaarlijkse omzet van landelijke eigendommen bedroeg in 1890/1 en 1893/4 38 en 45 millioen ²⁾. De 10.000 H.A. die jaarlijks van de Zuiderzee verkocht moeten worden bedragen à 950 per H.A. $9\frac{1}{2}$ millioen; maar daarvan zal een gedeelte wel op erfpacht of op andere wijze tegen een jaarlijkse retributie geplaatst worden. De daling van den prijs voor de kleigronden, zoowel voor boerderij als veehouding heeft van 1882 tot 1896 slechts bedragen 6 pCt. ³⁾ Volgens onderzoekingen van den heer A. Venema (zie Economist Nov.—Dec. 1897) was de gemiddelde opbrengst in 1893

van kleigrond—bouwland	f 1556 per H.A.
„ zandgrond—bouwland	809 „ „

Volgens onderzoekingen van de Commissie voor de Statistiek ⁴⁾ zijn de pachtprizen voor kleigrond—bouwland geweest gemiddeld:

1882/6	f 64.76
1887/91	60.87
1892/6	59.87.

De Schrijvers meenen, dat de opbrengst van de Zuiderzee-gronden veel hooger zal zijn, omdat de 70.804 H.A. in ons land, die met tarwe bebouwd waren, gemiddeld 24,7 H.L. per H.A. opbrachten, terwijl zij meenen dat de Zuiderzee gronden 50 H.L. kunnen opbrengen. Of dit nu niet wat sterk gekleurd is, zou ik niet durven zeggen. In elk geval zullen niet al die gronden zooveel opbrengen, en zal er voor de verkoopwaarde, zooals ik boven zeide, in aanmerking genomen moeten worden, dat die landen zeker minder gewild zullen zijn.

Wat de Schrijvers zeggen over den vermoedelijken loop van de prijzen der landbouwproducten is zeer belangrijk, maar uit

¹⁾ p. 106. ²⁾ p. 116. ³⁾ p. 119 en 120. ⁴⁾ p. 126.

den aard der zaak zeer speculatief. Zij meenen dat wij aan de grens gekomen zijn van de daling in de kosten van vervoer van overzeesche producten ¹⁾. Dit is zeer goed mogelijk, al is het niet waarschijnlijk; maar of wij zeker kunnen zijn, dat er niet op meer plaatsen in overzeesche gewesten voedingsmiddelen voor Europa geteeld zullen worden, zal zeker niemand durven bevestigen. Overigens is het bemoedigend te zien ²⁾ hoe een keuner van de landbouwtoestanden den landbouwers moed inspreekt, en verschillende wenken geeft om het landbouwbedrijf meer winstgevend te maken.

De S. berekenen ³⁾ dat van de 189 millioen, waarop, afgescheiden van de renteberekening, het werk geraamd is, slechts voor c. 26 millioen aan materialen uit het buitenland zullen komen; dat voor arbeidsloon en scheepsvrachten gerekend wordt 45 millioen, zoodat er overblijft 118 millioen voor levering van materialen uit het binnenland. Hierbij komt dan nog, wat gemaakt moet worden voor scholen en andere gebouwen, noodig voor de 8 Gemeenten ieder van 5 dorpen, die er zullen komen, en de kosten van aanbouw van de 4000 boerderijen, die men schat dat op de c. 200.000 H.A. noodig zullen zijn. Van een en ander zal het geheele land profiteeren. Maar de S. wijzen er op ⁴⁾, dat Amsterdam, doordien de nieuwe polders in hare onmiddellijke nabijheid komen, daardoor groot voordeel zal hebben; zij zeggen verder: „een tiende van het „Nederlandsche volk houdt verblijf en zoekt zijn bestaan in „Amsterdam, zoodat het belang der hoofdstad bij de groote „onderneming waarlijk wel mag worden in het oog gehouden.”

Erkend wordt door de Schrijvers, dat in de naaste toekomst voor voldoening van de zoogenaamde sociale behoeften groote sommen zullen noodig zijn. Maar zij meenen dat een uitgaaf van slechts 2 millioen 's jaars gedurende de eerste 33 jaar als subsidie voor de droogmaking niet zóó belangrijk is, dat die in den weg zal staan aan hetgeen voor die andere zaken noodig is. ⁵⁾

Volgens de S. is het veel rationeeler, dat de staat zijn geld besteedt om de Zuiderzee droog te maken, die later jaarlijks c. 50 millioen aan „te verzilveren bruto product” zal opleve-

¹⁾ p. 131. ²⁾ p. 138—9. ³⁾ p. 143. ⁴⁾ p. 146. ⁵⁾ p. 152.

ren, dan te trachten de heide tot vruchtdragend land te maken.¹⁾

Uit een politiek oogpunt de zaak beschouwend wijzen de Schrijvers er op,²⁾ hoe alle natiën er op uit zijn, om door het stichten van Koloniën de débouchés van haar nijverheid te vergrooten; welk een ramp het voor ons land zou zijn, als wij een provincie moesten verliezen; welk een zegen het gerekend zou worden, als wij onze grenzen tot Oost-Friesland konden uitbreiden; en hoe wij feitelijk door dit werk een nieuwe Provincie rijker zullen worden.

Eindelijk geven de S. er een overzicht van, hoe in de buitenlandse bladen over de onderneming met groote ingenueheid is melding gemaakt, en, eveneens bijna zonder uitzondering in den zelfden geest door de binnenlandsche pers.

Als de plaatsruimte het niet verbood zou ik gaarne meer dan het bovenstaande hebben aangehaald uit dit zoo belangrijke geschrift. Het is een zaakkundig, warm pleidooi, uit den aard der zaak wel wat sterk gekleurd en hier en daar wat eenzijdig; maar tegelijk is het met zooveel geestdrift geschreven, dat het wel geschikt is om velen te overtuigen. Ik moet erkennen, dat ik voor mijzelf zou wenschen, dat mijn finantiële bezwaren waren weggenomen. Als de S. zeggen, zooals ik boven aanhaalde, dat de Regeering die het plan zou voorstellen, en de Volksvertegenwoordiging, die het zou aannemen, daardoor zouden aanvaarden, „den heiligen plicht om zich niet te bepalen tot de „rekening in guldens en centen alleen, maar om daarnaast „een andere te openen, waarbij aan de voorziening in de „sociale behoeften en nooden van het Nederlandsche Volk een „groote en ruime plaats wordt geschonken;” zoo gevoel ik meer voor de laatste rekening dan voor de eerste. Maar, al is het een onaangename taak dit te erkennen, ik kan mij maar niet geheel van de finantiële berekening losmaken.

Rotterdam, September 1898.

M. MEES.

¹⁾ p. 154.

²⁾ p. 169.